

**ΟΜΙΛΙΑ
ΤΟΥ ΠΡΩΗΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ
ΚΩΣΤΑ ΣΗΜΙΤΗ**

Αρχείο

ΣΤΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΑΧΑΙΑΣ

ΜΕ ΘΕΜΑ:

*«Η ελληνική οικονομία και κοινωνία
αντιμέτωπες με την κρίση»*

Πάτρα, 27 Ιανουαρίου 2009

Κυρίες και κύριοι,
Αγαπητοί φίλοι,

Η κρίση που όλοι έλπιζαν να αποτρέψουν ακόμη και το φθινόπωρο του 2008, εκδηλώθηκε αδυσώπητη σε ολόκληρη την υφήλιο. Δεν υπάρχει χώρα που δεν την ζει και τομέας οικονομικής δραστηριότητας που δεν υφίσταται τις επιπτώσεις της. Η αρχική χρηματοπιστωτική κρίση ενίσχυσε την κρίση στην πραγματική οικονομία και οι δυσκολίες των επιχειρήσεων επέτειναν τις δυσκολίες των χρηματοπιστωτικών οργανισμών. Οι δύο κρίσεις αλληλοτροφοδοτούνται και οδηγούν την οικονομία σε σπειροειδή καθοδική πορεία. Οι ρυθμοί ανάπτυξης υποχωρούν σε όλες τις χώρες σταθερά. «Εθνικό Γραφείο για την Οικονομική Έρευνα» των ΗΠΑ ανακοίνωσε αρχές Δεκεμβρίου ότι όλοι οι σημαντικοί δείκτες, στοιχειοθετούν την ύπαρξη ύφεσης στις ΗΠΑ. Η κρίση πιστοποιήθηκε επίσημα και στις πιο αναπτυγμένες οικονομίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι διεθνείς οργανισμοί αναθεωρούν τώρα προς το χειρότερο τις προβλέψεις τους. Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) προέβλεψε τέλος Νοεμβρίου ότι στις χώρες της Ευρωζώνης θα υπάρξει το 2009 υποχώρηση του αναπτυξιακού ρυθμού ή και συρρίκνωση της ανάπτυξης. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρόβλεψε την περασμένη βδομάδα συρρίκνωση της οικονομίας της Ευρωζώνης κατά -1,9%. Αυτό αφορά και την Ελλάδα. Η κρίση κατά την άποψη όλων θα είναι «σοβαρή και παρατεταμένη». Κανείς αυτή τη στιγμή δεν μπορεί να καθορίσει τη διάρκειά της, την έκταση και τις συνέπειές της. Κάθε μέρα υπάρχουν νέες εξελίξεις. Κάθε μέρα προστίθενται νέα γεγονότα στη μακριά σειρά των αρνητικών ειδήσεων που επιβάλλουν νέες ερμηνείες και προκαλούν νέους φόβους. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τόνισε «ότι είναι εξαιρετικά αβέβαιο το τι είναι δυνατό να συμβεί, διότι πρόκειται για τη χειρότερη κρίση από το τέλος του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου».

Αποτέλεσμα της αβεβαιότητας και των όλο και περισσότερων περιπτώσεων επιχειρήσεων που κινδυνεύουν να πτωχεύσουν ήταν η κατάρρευση της εμπιστοσύνης στις αγορές και ένας γενικευμένος φόβος. Ένδειξη αυτού του φόβου είναι πολύ μεγάλη υποχώρηση των τιμών των μετοχών σε όλα τα χρηματιστήρια του κόσμου. Οι επενδυτές αποσύρουν τα χρήματά τους για να μη τα χάσουν. Οι πτωτικές τάσεις και η στασιμότητα θα χαρακτηρίζουν το κλίμα των χρηματιστηρίων όσο διαρκεί η κρίση.

Οι οικονομικοί αναλυτές πιστεύουν ότι τα όποια μέτρα θα περιορίσουν τις επιπτώσεις αλλά δεν θα αλλάξουν δραστικά την διεθνή κατάσταση. Η κρίση θα διαρκέσει έως ότου υπάρξει και πάλι εμπιστοσύνη στις αγορές αλλά και ευρύτερα στην οικονομία. Η ομαλότητα θα επανέλθει όταν οι θεσμικοί επενδυτές θα είναι βέβαιοι ότι οι ισολογισμοί δίνουν μια ακριβή εικόνα των επιχειρήσεων και δεν κρύβουν πια τις ζημιές. Όταν οι καταναλωτές θα έχουν και πάλι χρήματα και χωρίς φόβο θα καταναλώνουν. Το χρονικό αυτό σημείο απέχει ακόμα πολύ. Υπολογίζεται ότι θα χρειαστούν τουλάχιστον δυο χρόνια ακόμη για την αποσαφήνιση της κατάστασης.

Τί θα συμβεί όμως μέχρι τότε; Κατά μία πρώτη εκδοχή η ανάκαμψη θα επανέλθει χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα με την εξυγίανση των αγορών.

Η δεύτερη εκδοχή δεν είναι τόσο αισιόδοξη. Η πτώση της τιμής του πετρελαίου, του σταριού, των αυτοκινήτων, των ακινήτων και πολλών άλλων αγαθών επιβεβαιώνει την ύπαρξη μιας έντονης τάσης αποπληθωρισμού. Η γενικευμένη αυτή μείωση των τιμών είναι αποτέλεσμα τόσο της κρίσης στις χρηματοπιστωτικές αγορές όσο και του αισθητού περιορισμού της ζήτησης στις αγορές της πραγματικής οικονομίας. Σε άλλη εποχή η εξέλιξη αυτή θα ήταν ένα θετικό γεγονός. Σήμερα όμως διαφαίνεται το φάσμα μιας ύφεσης με αποπληθωρισμό, μιας ύφεσης δηλαδή κατά τη διάρκεια της οποίας οι παραγωγικές δυνάμεις φοβούνται να δραστηριοποιηθούν, τα νοικοκυριά δεν

καταναλώνουν επειδή το μέλλον είναι αβέβαιο, οι μισθοί συμπιέζονται λόγω του φόβου της ανεργίας και η επιβάρυνση από τα επιτόκια είναι μεγαλύτερη λόγω της υποχώρησης του πληθωρισμού. Η οικονομική δραστηριότητα συρρικνώνεται ή στην καλύτερη περίπτωση μένει στάσιμη.

Η έξοδος από μια κατάσταση αποπληθωρισμού απαιτεί πολύ χρόνο, όπως δείχνει το παράδειγμα της Ιαπωνίας. Η ύφεση εκεί στις αρχές της δεκαετίας του '90 διάρκεσε δέκα χρόνια περίπου παρά το μηδενικό επιτόκιο και τον μηδενικό πληθωρισμό. Η στασιμότητα υποχώρησε, όταν ήταν πια βέβαιο ότι οι τράπεζες είχαν εξυγιανθεί και η μακρά περίοδος αποπληθωρισμού είχε ως συνέπεια τη δραστική μείωση της τιμής των προϊόντων, των αμοιβών των εργαζομένων και καταστήσει έτσι τις εξαγωγές και πάλι ανταγωνιστικές.

Κατά μια τρίτη εκδοχή η κρίση θα οδηγήσει σε έναν «υπερπληθωρισμό». Τα τεράστια ποσά που δαπανώνται και θα δαπανηθούν για την διάσωση των τραπεζών και την ανάκαμψη της οικονομικής δραστηριότητας, τα υψηλά ελλείμματα που θα παρουσιάσουν οι κρατικοί προϋπολογισμοί, οι εκταμιεύσεις των Κεντρικών Τραπεζών θα έχουν ως συνέπεια ένα πρωτόγνωρο κύμα ρευστότητας. Οι υπερβολικές αυτές ποσότητες χρημάτων θα προκαλέσουν μια συνεχή άνοδο των τιμών, έναν ισχυρό πληθωρισμό. Οι διάφορες αυτές εκδοχές για το μέλλον της κρίσης είναι ένδειξη της μεγάλης αβεβαιότητας που επικρατεί.

Η κρίση επέσπευσε πάντως ένα μέτρο, το οποίο οι ειδικοί ζητούσαν από καιρό, τη μείωση των επιτοκίων. Παντού λοιπόν τα επιτόκια έγιναν φτηνότερα για να καταστεί ο δανεισμός φτηνότερος και να αντλήσουν οι επιχειρήσεις χωρίς δυσκολία τα απαραίτητα κεφάλαια για την δραστηριοποίησή τους. Στις ΗΠΑ το βασικό επιτόκιο της Κεντρικής Τράπεζας είναι 0%. Οι οικονομολόγοι επισήμαναν ότι η Κεντρική Τράπεζα ακολουθεί πια «αχαρτογράφητα μονοπάτια». Στην Ευρώπη προβλέπεται ότι η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα θα μειώσει το επιτόκιο της, που κυμαίνεται στο 2%, ακόμη περισσότερο.

Αλλά και εάν αυτό συμβεί τα πράγματα δεν θα είναι πολύ διαφορετικά. Το δείχνει η πρακτική που ακολουθούν οι τράπεζες τόσο στις ΗΠΑ όσο στην Ευρώπη και στην Ελλάδα με τα χρήματα των σχεδίων διάσωσης. Δεν δανείζουν τα χρήματα αν και μπορούν. Κατά προτίμηση τα κρατούν και χρησιμοποιούν ένα μέρος μόνο για τη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων. Με τον τρόπο αυτό ενισχύουν τη θέση τους ώστε να μην έχουν δυσκολίες, εάν και άλλες απαιτήσεις τους αποδειχθούν επισφαλείς. Και προπαντός αποφεύγουν νέες συναλλαγές, που μπορεί να έχουν κινδύνους. Όπως αποφεύγουν και οι επιχειρήσεις νέες πρωτοβουλίες παρά το μειωμένο επιτόκιο. Οι κυβερνήσεις αποδέχθηκαν λίγο-πολύ αυτήν την κατάσταση και επιδίωξαν την ανάκαμψη της οικονομικής δραστηριότητας με ειδικά προγράμματα προώθησης των επενδύσεων και της ζήτησης.

Αναφέρω ενδεικτικά ότι:

Η Ιταλία ανακοίνωσε ένα σύνολο μέτρων ύψους 80 δις ευρώ, η Ισπανία ύψους 38 δις ευρώ και η Γαλλία ύψους 26 δις ευρώ. Τα σχέδια αυτά διαφέρουν ως προς τη στόχευσή τους. Η Ιταλία προβλέπει την πληρωμή βοήθειας στις φτωχές οικογένειες για την αγορά τροφίμων και την πληρωμή του ηλεκτρικού ρεύματος, τη μείωση της φορολογίας για τα χαμηλά εισοδήματα και για τις επιχειρήσεις. Περίπου 12 δις προβλέπονται για την ενίσχυση των Τραπεζών. Ας σημειωθεί ότι τα αρχικά ποσά που ανακοινώνονται αυξάνονται κατά την πρόοδο υλοποίησης των μέτρων, όταν διαπιστώνεται ότι οι πρώτες αποφάσεις δεν αρκούν.

Τα ποσά είναι εντυπωσιακά. Η πραγματικότητα όμως είναι αρκετά διαφορετική. Οι δηλώσεις δεν ανταποκρίνονται στην πράξη των κυβερνήσεων. Οι αριθμοί που

αναφέρθηκαν προέρχονται κατά κανόνα από το άθροισμα του κόστους μέτρων που είτε είχαν αποφασιστεί από καιρό είτε συμπεριλαμβάνονται στην τρέχουσα πολιτική των κυβερνήσεων. Παράδειγμα αποτελούν τα μέτρα για την ενίσχυση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Υπάρχουν σε πολλά κυβερνητικά προγράμματα εδώ και καιρό. Οι δηλώσεις για τα προγράμματα επηρεάζονται λοιπόν έντονα από την επιθυμία να δοθεί η εικόνα μιας άμεσης και αποφασιστικής παρέμβασης. Η πράξη όμως καθορίζεται από την μέχρι τώρα πολιτική και το ύψος του χρέους, που είχε ως αποτέλεσμα.

Κυρίες και κύριοι,

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε στις 12 Δεκεμβρίου ένα πρόγραμμα ύψους 200 δις ευρώ για την στήριξη της οικονομικής δραστηριότητας στην Ένωση. Αποτελεί ένα πρόγραμμα πλαίσιο. Τα κράτη μέλη καλούνται να το πραγματοποιήσουν επιλέγοντας πολιτικές από εκείνες που αναφέρονται σ' αυτό ενδεικτικά και δαπανώντας δικά τους χρήματα στο ύψος του 1,5% του ΑΕΠ τους περίπου. Η μορφή της παρέμβασης αυτής δεν είναι τυχαία. Η απόφαση του Συμβουλίου βασίζεται σε μία πρόταση της Επιτροπής που έγινε τέλος Νοεμβρίου, αφού ήδη τα σημαντικότερα κράτη μέλη είχαν ανακοινώσει τα δικά τους προγράμματα στήριξης. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δραστηριοποιήθηκε τότε για να μην την κατηγορήσουν για αδράνεια σε εποχή κρίσης και έκανε το μόνο δυνατό. Έφτιαξε ένα ευρύ πλαίσιο ως υπερεθνική ομπρέλα των προγραμμάτων που είχαν ανακοινωθεί από τα κράτη μέλη αλλά και τυχόν νέων μέτρων. Η κοινοτική σημασία της απόφασης αφορά κυρίως δύο θέματα, τη διάθεση κονδυλίων από τον κοινοτικό προϋπολογισμό και την τήρηση των κανόνων του ανταγωνισμού και του Συμφώνου Σταθερότητας.

Η κριτική στο σχέδιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και στην απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου υπήρξε έντονη. Όχι για το περιεχόμενό τους, που θεωρήθηκε ικανοποιητικό, αλλά για τη διαδικασία που προκρίθηκε. Η ανάθεση σε κάθε κράτος μέλος της επιλογής των μέτρων και του ύψους της δαπάνης θα έχει ως συνέπεια το σχέδιο να μην εφαρμοστεί στην έκταση και με τον τρόπο που επιβάλλει η αντιμετώπιση της ύφεσης. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο προτείνει μεν, αλλά το κάθε κράτος αποφασίζει μόνο του, ενώ θα έπρεπε να υπάρχουν κοινές δράσεις και συντονισμός τους από ένα ενιαίο κέντρο.

Θα ήταν, βέβαια, παράλογο να περιμένει κανείς το Συμβούλιο Κορυφής να αλλάξει τους όρους λειτουργίας της Ένωσης τώρα χωρίς προηγούμενη προεργασία. Θα μπορούσε όμως να επισημάνει, ότι ο τρόπος λειτουργίας της Ένωσης δεν είναι πρόσφορος για την αντιμετώπιση οικονομικών προβλημάτων και είναι ενδεχόμενη η επανεξέτασή του. Η διαπίστωση των συμπερασμάτων του Συμβουλίου, ότι «η Ευρώπη θα πρέπει να δράσει, ενωμένα, δυνατά, άμεσα και αποφασιστικά για να αποφύγει μία σπειροειδή ύφεση και να ενισχύσει την οικονομική δραστηριότητα και την απασχόληση», δείχνει ότι τα κράτη μέλη έχουν επίγνωση της ανάγκης μιας κοινής δράσης αλλά δεν είναι ακόμη διατεθειμένα να δημιουργήσουν τις αναγκαίες θεσμικές προϋποθέσεις. Νουθεσίες όμως δεν μπορούν να τις υποκαταστήσουν.

Κυρίες και κύριοι,

Η κρίση έχει ήδη αντίκτυπο στην Ελλάδα. Τα άμεσα προβλήματά μας είναι:

Ο περιορισμός της απασχόλησης και η αύξηση της ανεργίας συνέπεια του ότι οι επιχειρήσεις ιδίως οι μικρές περιορίζουν τη δραστηριότητά τους, είτε γιατί δεν μπορούν να διαθέσουν τα προϊόντα τους είτε γιατί δεν τους χορηγούνται οι απαραίτητες πιστώσεις για να εργασθούν. Οι διεθνείς οργανισμοί προβλέπουν τη

συνεχή αύξηση της ανεργίας τα επόμενα δύο χρόνια. Το ποσοστό των ανέργων θα ξεπεράσει το 9% των εργαζομένων.

Ο περιορισμός της κατανάλωσης γιατί τα εισοδήματα δεν καλύπτουν τις ανάγκες, η ζωή είναι ακριβότερη και οι δουλειές αποδίδουν λιγότερο ή και δεν υπάρχουν πια.

Το αρνητικό κλίμα στην αγορά, η έλλειψη εμπιστοσύνης, οι δυσκολίες των επιχειρήσεων που κάνουν τράπεζες και επιχειρήσεις προσεκτικές στις συναλλαγές τους και περιορίζουν δραστικά την χορήγηση πιστώσεων. Το αποτέλεσμα είναι οι επενδύσεις να μειώνονται, ο ρυθμός αύξησης των εξαγωγών να υποχωρεί και το επιχειρηματικό κλίμα να είναι το χειρότερο εδώ και χρόνια.

Ο πτωτικός ρυθμός ανάπτυξης. Η κυβέρνηση αισιοδοξεί ότι θα παραμείνει το 2009 ανώτερος του 2% του ΑΕΠ. Ξένοι οργανισμοί που αποτιμούν την πιστοληπτική ικανότητα της χώρας προβλέπουν την θεαματική πτώση σε επίπεδο κάτω του 1% του ΑΕΠ. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρόβλεψε ρυθμό αύξησης 0,2%, δηλαδή στασιμότητα. Η ελληνική κυβέρνηση δήλωσε σχολιάζοντας τις αρνητικές προβλέψεις ότι βρισκόμαστε σε καλύτερη θέση από πολλές χώρες της Ένωσης. Κυβερνητική προπαγάνδα αυτή τη στιγμή είναι άτοπη. Η μείωση του ρυθμού ανάπτυξης κατά σχεδόν τρεις μονάδες σε ένα χρόνο είναι ένα ισχυρό πλήγμα στην οικονομία που συνεπάγεται εκτεταμένη ανεργία και κλείσιμο επιχειρήσεων.

Στα οικονομικά προβλήματα προστίθεται ένα έντονο κοινωνικό. Η ύφεση πλήττει τα χαμηλά εισοδήματα, τους νέους, διευρύνει τη φτώχεια, αυξάνει κατά πολύ την ανεργία των μεγαλύτερων ηλικιών και γεννά το αίσθημα της αδυναμίας και της ασφυξίας στα μεσαία στρώματα. Όλο και περισσότεροι αισθάνονται ότι δυνατότητες κοινωνικής ανόδου δεν υπάρχουν πια, οι συνθήκες χειροτερεύουν και η ποιότητα των υπηρεσιών που παρέχει το Δημόσιο όλο και υποβαθμίζεται.

Το πολιτικό κλίμα τέλος δεν βοηθά στην αντιμετώπιση της κρίσης. Η κοινωνία έχει αποξενωθεί σε μεγάλο βαθμό από την κυβέρνηση και τις πολιτικές δυνάμεις. Αμφιβάλλει και αμφισβητεί. Η κυβέρνηση επέλεξε την τακτική της σιωπής ως προς τις εξελίξεις και της υποβάθμισης των συνεπειών τους για να μη θιγεί η εικόνα της. Από τη στιγμή όμως που οι αρνητικές επιπτώσεις έγιναν αισθητές η κυβέρνηση αλλά και η πολιτική έχασαν την εμπιστοσύνη της κοινής γνώμης. Πολιτικές αναδιάρθρωσης της οικονομίας δεν μπορούν να προχωρήσουν. Συναντούν εχθρότητα και απόρριψη.

Ο φόβος για την ύφεση συμβαδίζει στη χώρα μας με όλο και πιο ηχηρά αιτήματα για κρατική συμπαράσταση, για επιχορηγήσεις, μειώσεις φόρων, αναστολές υποχρεώσεων, νέες χρηματοδοτήσεις, αυξημένα επιδόματα, έκτακτες παροχές. Στην κοινή γνώμη κυριαρχεί η άποψη, ότι το μόνο και ισχυρό αντίδοτο στην οικονομική κατάρρευση είναι η όλο και περισσότερο χορήγηση χρημάτων σε κάθε κατεύθυνση. Η Ελλάδα όμως δεν είναι μόνο αντιμέτωπη με την ύφεση. Είναι αντιμέτωπη με ένα πολύ δυσκολότερο και σημαντικότερο πρόβλημα, που δεν είναι συγκυριακό αλλά μόνιμο, την έλλειψη ανταγωνιστικότητας, την υστέρησή της, το γεγονός ότι οι δομές και τα συστήματα με τα οποία λειτουργούν η οικονομία και η κοινωνία μας δεν μπορούν να εξασφαλίσουν ικανοποιητική απασχόληση και ικανοποιητικό εισόδημα. Οι ανεπάρκειες και οι αδυναμίες αυτές οδηγούν στην έλλειψη πόρων, στον υψηλό δανεισμό της χώρας και στην αμφίβολη αποτελεσματικότητα των μέσων που χρησιμοποιούνται σε άλλες χώρες για να αντιμετωπισθεί μια κρίση. Το πρόβλημα που αντιμετωπίζουμε είναι διαφορετικό από εκείνο που αντιμετωπίζουν είτε οι ΗΠΑ είτε η Γερμανία που και πόρους και διεθνή φερεγγυότητα έχουν και διαθέτουν κρατικούς μηχανισμούς ικανούς να στοχεύσουν επακριβώς τα μέτρα. Οι λύσεις που εφαρμόζονται εκεί είναι χρήσιμα παραδείγματα, αλλά δεν αποτελούν οπωσδήποτε

ενδεδειγμένους τρόπους δράσεις. Μια λύση, που εκεί βοηθά την αντιμετώπιση της συγκυρίας μπορεί στην Ελλάδα να δυσκολέψει ακόμη περισσότερο την λύση του κεντρικού προβλήματός μας. Γι' αυτό είτε δεν πρέπει να εφαρμοσθεί είτε θα πρέπει να εφαρμοσθεί με όρους, που περιορίζουν τις δυσμενείς επιπτώσεις.

Σύμφωνα με το σχέδιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής η Ελλάδα για να πετύχει την ανάκαμψη της οικονομίας της θα πρέπει να διαθέσει πόρους που θα αντιστοιχούν στο 1,5% περίπου του ΑΕΠ της (260 δις), δηλαδή 3,9 δις ευρώ. Η κυβέρνηση μέχρι τώρα έχει εξαγγείλει τρεις διαφορετικές δέσμες μέτρων: για τις τράπεζες, τους οικονομικά αδύναμους και τον τουρισμό. Δεν απέκλεισε όμως και άλλες παρεμβάσεις.

Οι δαπάνες στήριξης της οικονομικής δραστηριότητας, αν συμπεριληφθούν σ' αυτές και η συμμετοχή του κράτους στις τράπεζες, φτάνουν ποσοστό 2% περίπου του ΑΕΠ. Είναι όμως παράδοξο, ότι το σημαντικό αυτό ποσό αφιερώνεται σχεδόν αποκλειστικά στη διάσωση των τραπεζών και όχι και σε άλλες παρεμβάσεις που θα συνέτειναν στη συνολική ανάκαμψη της οικονομικής δραστηριότητας.

Τα μέτρα της κυβέρνησης εάν εξεταστούν ως σύνολο δεν αποτελούν ένα συγκροτημένο σχεδιασμό με ιεραρχημένους στόχους και σαφήνεια επιδιώξεων. Είναι επιλεκτικές παρεμβάσεις που προσπαθούν να περιορίσουν τις επιπτώσεις της κρίσης στα εισοδήματα πολιτών και επιχειρήσεων. Το «πακέτο» της κυβέρνησης ανταποκρίνεται σ' αυτό που αποκαλείται «μετρολογία», δηλαδή σε απαρίθμηση μέτρων που δίνουν την εντύπωση ότι απαντούν σε κάποια μεγάλα προβλήματα, αλλά στην πραγματικότητα δεν επαρκούν για να αντιμετωπίσουν τα βασικά προβλήματα του τόπου. Η χώρα χρειάζεται κάτι διαφορετικό.

Μία άποψη, που υποστηρίζεται από πολλές πλευρές είναι ότι πρωταρχικός στόχος ενός ελληνικού σχεδίου ανάκαμψης θα έπρεπε να είναι η ενίσχυση της κατανάλωσης. Όμως μια τέτοια κατεύθυνση θα έχει χωρίς αμφιβολία και αρνητικές συνέπειες. Η αυξημένη κατανάλωση θα στραφεί κατά κύριο λόγο σε εισαγόμενα αγαθά. Θα συμβάλει έτσι στη διεύρυνση του ελλείμματος του ισοζυγίου πληρωμών και των προβλημάτων ανταγωνιστικότητας και απασχόλησης στην ελληνική οικονομία. Προτιμότερο είναι ένα σχέδιο που στοχεύει κυρίως στη βελτίωση των υποδομών και την ενίσχυση των προϋποθέσεων για την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας και που συμπληρώνεται από εισοδηματικές ενισχύσεις για να αντιμετωπιστούν τα φαινόμενα φτώχειας. Ένα τέτοιο πρόγραμμα ενισχύσεων με διπλό στόχο, τις υποδομές και τις στοχευμένες εισοδηματικές παροχές θα ενδυνάμωνε το αναπτυξιακό δυναμικό και θα βοηθούσε στρώματα που καταναλώνουν ιδίως εγχώρια προϊόντα.

Ένα πρόσθετο και αναγκαίο σκέλος κάθε σχεδίου ανάκαμψης είναι η αποτελεσματική διαχείριση των δημοσίων πόρων. Όπως έχει επισημανθεί χρειάζονται σημαντικές αλλαγές στη σύνταξη και εκτέλεση του προϋπολογισμού, στη διαχείριση των πόρων της τοπικής αυτοδιοίκησης και των δημοσίων οργανισμών στη καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και τέλος ένα νέο, σύγχρονο, αποτελεσματικό και δίκαιο φορολογικό σύστημα χωρίς εξαιρέσεις. Όλα αυτά έχουν λεχθεί πολλές φορές.

Το κύριο πρόβλημα ενός σχεδίου στήριξης όσον αφορά την Ελλάδα είναι ότι το κράτος, που έχει υπερδανεισθεί μέχρι στιγμής, είναι υποχρεωμένο να δανεισθεί και πάλι. Ο συνεχώς αυξανόμενος δανεισμός δυσκολεύει όμως μακροπρόθεσμα την ανάπτυξη. Απορροφά φορολογικά έσοδα που θα χρησιμοποιούνταν για επενδύσεις, καθιστά ανέφικτη την αύξηση των κονδυλίων για την παιδεία και την υγεία και επιβαρύνει τις μεταγενέστερες γενιές που υποχρεώνονται να αποπληρώσουν τα δάνεια. Ο δανεισμός είναι παρ' όλα αυτά επιβεβλημένος όταν είναι το μόνο μέσο για τον περιορισμό της ανεργίας και την αντιμετώπιση της ύφεσης.

Στην Ελλάδα το δημόσιο χρέος θα φτάσει το 2009 κατά την επίσημη εκδοχή τα 238 δις ευρώ και θα αντιπροσωπεύει το 91,4% του ΑΕΠ μας. Είναι το δεύτερο υψηλότερο στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Κατά την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το χρέος θα φτάσει το 96,2% το 2009 και το 98,4% το 2010. Το χρέος αυξήθηκε δηλαδή θεαματικά τα τελευταία χρόνια και θα αυξηθεί και άλλο. Οι αιτίες της αύξησης είναι συναρτημένες με την πελατειακή νοοτροπία της κυβέρνησης και την σταθερή επιδίωξη ενίσχυσης της εξουσίας της. Οι προσλήψεις την περίοδο 2004-2008 για παράδειγμα έφτασαν τις 60.000 περίπου με συνέπεια την αύξηση των μισθών που κατέβαλε η κυβέρνηση κατά 40%. Θυμίζω ότι σύμφωνα με το Σύμφωνο Σταθερότητας το δημόσιο χρέος δεν πρέπει να ξεπερνά το 60% του ΑΕΠ. Ένα τόσο μεγάλο χρέος όπως αυτό της Ελλάδος δεν έχει μεγάλα περιθώρια αύξησης, αν έχει καν.

Η Ελλάδα δεν μπορεί λοιπόν, όπως άλλες χώρες, π.χ. η Μεγάλη Βρετανία ή η Γερμανία που είχαν πριν από τη κρίση ένα εξαιρετικά χαμηλό δημόσιο χρέος, να δανείζεται απεριόριστα. Όσο περισσότερο δανείζεται πια η χώρα τόσο μεγαλώνει η αμφιβολία στους δανειστές της, αν θα μπορέσει να εξοφλήσει έγκαιρα και στο σύνολο τις υποχρεώσεις της και αυξάνεται το επιτόκιο για το Δημόσιο, τις τράπεζες και τις επιχειρήσεις. Ταυτόχρονα ενισχύεται η διαπραγματευτική θέση των δανειστών και οι δυνατότητες να ζητούν υψηλότερα επιτόκια επικαλούμενοι τον υψηλότερο κίνδυνο των συναλλαγών με την Ελλάδα.

Ήδη το επιτόκιο που καταβάλλει η Ελλάδα για να δανειστεί είναι σταθερά υψηλότερο από εκείνο που καταβάλλει η Γερμανία για δεκαετή ομόλογα. Η διαφορά διευρύνεται συνεχώς. Τέλος Νοεμβρίου το ελληνικό επιτόκιο ήταν κατά 1,68% υψηλότερο από το γερμανικό, αρχές Δεκεμβρίου 1,73%, μέσα Δεκεμβρίου 2,2%, την περασμένη βδομάδα το 3% με την αγορά να είναι τελείως απρόβλεπτη. Δύο συγκριτικά στοιχεία δείχνουν το μέγεθος της κατολίθησης της εμπιστοσύνης προς την ελληνική οικονομία. Τέλος Δεκεμβρίου του 2003 η διαφορά του επιτοκίου ήταν μόνο 0,3%. Η διαφορά κυμαίνεται τώρα σε υψηλότερα επίπεδα εκείνης που υπήρχε το 1999 προτού γίνει η Ελλάδα μέλος της ΟΝΕ.

Η αρνητική γνώμη για τη χώρα συνδέεται και με τον τρόπο χειρισμού των οικονομικών στοιχείων. Οι ξένοι εμπειρογνώμονες βλέπουν ότι το δημόσιο χρέος αυξάνεται πολύ περισσότερο απ' όσο δικαιολογούν τα ελλείμματα του προϋπολογισμού. Ενώ στις άλλες χώρες της Ευρωζώνης το συνολικό χρέος είναι μεγαλύτερο του σωρευτικού ελλείμματος μόνο κατά ένα μικρό ποσοστό στην Ελλάδα η απόκλιση είναι υπερτριπλάσια από τις άλλες χώρες. Αυτό είναι μια ένδειξη ότι τα στοιχεία που αναφέρονται από την κυβέρνηση δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. Απόδειξη αποτελεί και το έλλειμμα του προϋπολογισμού του 2008. Ενώ σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία είναι 2,5% του ΑΕΠ, στο Υπουργείο Οικονομίας αλλά και στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπολογίζουν ότι θα φτάσει το 3,4% και το 2009 το 3,7%. Αυτό σημαίνει ότι είναι πιθανό να εφαρμοσθεί η διαδικασία επιτήρησης της ελληνικής οικονομίας από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Οι παρατηρητές επισημαίνουν επίσης, ότι και άλλες οικονομίες έχουν μεν ελλείμματα υψηλότερα του επιτρεπτού ορίου 3% αλλά η Ελλάδα παρουσιάζει ήδη από το 2007 υπερβολικό έλλειμμα, δηλαδή πριν από την κρίση.

Αυτές τις μέρες πολλοί συζητούν, αν πρόκειται να αποφασισθεί ή όχι η επιτήρηση της ελληνικής οικονομίας από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Μερικοί επιχειρηματολογούν ότι λόγω της γενικής χαλάρωσης των κριτηρίων του Συμφώνου Σταθερότητας δεν επιτρέπεται η Ελλάδα να υπαχθεί σε επιτήρηση. Πρόκειται περί σκιαμαχίας. Η Ελλάδα βρίσκεται ήδη υπό την επιτήρηση των αγορών. Αν δεν ενδιαφερθεί να διορθώσει την οικονομική της πορεία θα πληρώνει όλο και υψηλότερα επιτόκια χειροτερεύοντας την οικονομική κατάσταση του λαού της. Το επιβεβαίωσε η έκδοση

πενταετών ομολόγων από το Ελληνικό Δημόσιο την περασμένη βδομάδα. Το επιτόκιο που καταβάλει η Ελλάδα διαμορφώθηκε στο 5,65%. Είναι το υψηλότερο από την είσοδο της χώρας στην Ευρωζώνη. Αλλά αυτό δεν είναι το μόνο αρνητικό.

Στο διεθνή οικονομικό τύπο έχει επισημανθεί ότι η έλλειψη ρευστότητας στις διεθνείς αγορές σε συνδυασμό με τις υψηλές δανειακές ανάγκες του Ελληνικού Δημοσίου μπορούν να προκαλέσουν πρόβλημα στη χώρα. Όταν δεν υπάρχουν χρήματα στις αγορές η Ελλάδα δεν θα βρει εύκολα πηγές χρηματοδότησης τη στιγμή που θα θελήσει να ανανεώσει τα δάνεια που έχει λάβει. Το ερώτημα των αναλυτών είναι πώς θα αντιδράσει η Ευρωπαϊκή Ένωση, στην περίπτωση που ένα κράτος μέλος της Ευρωζώνης βρεθεί στην δυσάρεστη κατάσταση να μην μπορεί να αναχρηματοδοτήσει τις δανειακές του υποχρεώσεις. Ο Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας είχε με άλλη αφορμή δηλώσει ότι η Τράπεζα δεν πρόκειται να χρηματοδοτήσει τα ελλείμματα κρατών μελών. Στελέχη της προσέθεσαν ότι τα κράτη που έχουν δυσκολίες μπορούν να απευθυνθούν στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ). Υπάρχουν βέβαια και άλλοι που πιστεύουν ότι ένα κράτος μέλος της Ευρωζώνης θα πρέπει να βοηθηθεί από την Ένωση για να διατηρήσει το ευρώ το κύρος του. Δέχονται όμως ότι κάτι τέτοιο δεν προβλέπεται από τις Συνθήκες. Υπάρχει λοιπόν ο κίνδυνος εάν παρουσιαστούν δυσκολίες δανεισμού του ελληνικού κράτους να διατυπωθεί η υπόδειξη, ότι η λύση του προβλήματος πρέπει να επιζητηθεί με προσφυγή στο Δ.Ν.Τ. Θα είναι μια ταπεινωτική για την Ελλάδα εξέλιξη, η πιο καταστροφική κατάληξη της διακυβέρνησης της Νέας Δημοκρατίας.

Το κρίσιμο θέμα για την Ελλάδα αυτή τη στιγμή είναι να υπάρξει μια κυβέρνηση ικανή να ακολουθήσει μια πολιτική που πείθει ότι επιχειρείται σοβαρά, με συνέπεια και για μακρύ χρονικό διάστημα η αντιμετώπιση της υστέρησης της χώρας. Να γίνει φανερό ότι υπάρχει η θέληση και η ικανότητα για να ανατραπεί η αρνητική οικονομική πορεία του τόπου. Μόνο έτσι θα δημιουργήσει η χώρα εμπιστοσύνη. Μόνο έτσι θα γίνει αποδεκτό ότι θέλει να παραμείνει στην τροχιά της ευρωπαϊκής πορείας και θα ανοίξουν δρόμοι συνεννόησης και συνεργασίας με τους εταίρους μας. Και η εμπιστοσύνη συνδυαζόμενη με την συνέπεια στην εφαρμογή των προγραμμάτων θα εξασφαλίσει την οικονομική συμπαράσταση που χρειάζεται. Θα κερδίσει επίσης τη στήριξη της κοινωνίας, που είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχία της προσπάθειας. Το πρόβλημα λοιπόν δεν είναι αποκλειστικά οικονομικό. Είναι σε πολύ σημαντικό βαθμό πρόβλημα διαμόρφωσης και εφαρμογής πολιτικής. Η Νέα Δημοκρατία απέτυχε να διαμορφώσει και να εφαρμόσει την πολιτική που έχει ανάγκη η χώρα.

Κυρίες και κύριοι,

Η συζήτηση για την αντιμετώπιση της ύφεσης έχει προσωρινά συγκαλύψει τα προβλήματα που οδήγησαν στην χρηματοπιστωτική κρίση. Όμως, και αυτά περιμένουν απάντηση.

Το υπενθύμισε στα μέσα Δεκεμβρίου η υπόθεση Μάντοφ, η μεγαλύτερη χρηματοπιστωτική απάτη στην ιστορία των ΗΠΑ. Ο Μάντοφ, κύριος μέτοχος της χρηματοπιστωτικής επιχείρησης BMIS, πρώην Πρόεδρος του χρηματιστηρίου αξιών των εταιρειών πληροφορικής NASDAQ της Νέας Υόρκης, καταχράσθηκε ένα ποσό 50 δις δολαρίων κατά δική του δήλωση. Για να εξαπατήσει τα θύματά του δεν χρησιμοποίησε εξεζητημένες μεθόδους όπως είναι οι τιτλοποιήσεις ή τα δομημένα ομόλογα, αλλά έναν εξαιρετικά απλοϊκό τρόπο. Υποσχόταν υψηλές και σταθερές αποδόσεις σε όσους επένδυαν στην επιχείρησή του. Επειδή τα κέρδη του δεν επαρκούσαν για να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του, κάλυπτε τη διαφορά από τα κεφάλαια που είχε πάρει. Η απάτη αποκαλύφθηκε όταν επενδυτές ζήτησαν πίσω τα χρήματά τους και δεν μπόρεσε να τα επιστρέψει. Πελάτες του ήταν πολύ γνωστές

επιχειρήσεις και τράπεζες τόσο στις ΗΠΑ όσο και στην Ευρώπη που διαχειρίζονταν τα κεφάλαια χιλιάδων αποταμιευτών. Πολλοί σχολιαστές έθεσαν το ερώτημα, πως οι επιχειρήσεις αυτές εμπιστεύτηκαν δεκάδες ή εκατοντάδες εκατομμύρια δολάρια σε μια χρηματοπιστωτική επιχείρηση χωρίς να ελέγξουν την αλήθεια των ισχυρισμών της. Πέρα από το γεγονός ότι η αμερικανική εποπτική αρχή της χρηματοπιστωτικής αγοράς επέδειξε ασυγχώρητη αμέλεια, αιτία του σκανδάλου είναι η ασυδοσία και η απληστία που επικρατούσε στο χρηματοπιστωτικό τομέα. Επιχειρήσεις, επιχειρηματίες και μάντζερ που παρουσίαζαν υψηλά κέρδη μπορούσαν να δρουν λίγο ως πολύ ανενόχλητοι. Αποτελούσαν μάλιστα είδωλα μιας κοινής επιχειρηματικής γνώμης που θεοποιούσε το κέρδος.

Η νοοτροπία αυτή οδήγησε σε μια σοβαρή στρέβλωση των αντιλήψεων για την οικονομική επιτυχία και για τους στόχους της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Το άμεσο κέρδος αναγορεύτηκε ως το αποφασιστικό κριτήριο αποτίμησης κάθε πρωτοβουλίας. Η δημιουργία αξίας, η σταθερή μακροχρόνια απόδοση, η θωράκιση μιας επιχείρησης με επενδύσεις έπαψαν να αποτελούν γνώμονα επίδοσης. Γι' αυτό και επικράτησε η πρακτική οι διαχειριστές να αμείβονται κάθε χρόνο με ποσοστά επί των κερδών χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η συνολική πορεία της επιχείρησης για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Ο επικεφαλής της τράπεζας Lehman εισέπραξε, παρά την πτώχευσή της, επίδομα δεκάδων εκατομμυρίων λόγω προηγούμενων «κερδών». Απόηχος αυτής της νοοτροπίας ήταν και οι συνεχείς ανακοινώσεις των ελληνικών τραπεζών για αυξήσεις κερδών κάθε χρόνο κατά 50% ή και 100%. Εάν τα πράγματα ήταν πράγματι έτσι δεν θα υπήρχε ανάγκη ενός σχεδίου διάσωσης των τραπεζών.

Με τα σχέδια ενίσχυσης της οικονομικής δραστηριότητας και μόνο δεν θα ξεπερασθεί λοιπόν η αστάθεια και η αβεβαιότητα που χαρακτηρίζει τις οικονομίες των ανεπτυγμένων χωρών. Επιβάλλονται ταχύτερο ρυθμίσεις σε σχέση με τον τρόπο εποπτείας των χρηματοπιστωτικών δραστηριοτήτων και την κατοχύρωση της διαφάνειάς τους. Όπως χρειάζονται κανόνες που πριμοδοτούν την σταθερή επένδυση και απόδοση απέναντι στο γρήγορο και εύκολο κέρδος.

Στο πλαίσιο αυτό είναι ιδίως αναγκαία η αποτίμηση του τρόπου εποπτείας των χρηματοπιστωτικών οργανισμών και προϊόντων. Τα σχέδια για τη διάσωση των τραπεζών τόσο στις ΗΠΑ όσο και στην Ένωση έδειξαν ότι καμιά κυβέρνηση δεν είναι διατεθειμένη να αφήσει μεγάλες τράπεζες να πτωχεύσουν διότι ασκούν μια αναγκαία για το οικονομικό σύστημα λειτουργία. Αυτό σημαίνει ότι οι μεγάλοι τραπεζικοί οργανισμοί αποτελούν ένα προστατευμένο από κινδύνους ολιγοπώλιο με υψηλή κερδοφορία και συστημική σημασία. Η θέση τους αυτή επιβάλλει τη δημόσια εποπτεία με αυστηρούς κανόνες. Αποτελούν δημόσια αγαθά με καθοριστικό ρόλο για την παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητα μιας οικονομίας. Δεν μπορούν ως εκ τούτου να αρνούνται τη συμμόρφωσή τους σε κανόνες που διασφαλίζουν τα συμφέροντα του κοινωνικού συνόλου, όταν μάλιστα οφείλουν σ' αυτό την προνομιούχο τους θέση.

Το συμπέρασμα της μέχρι σήμερα εξέλιξης μπορεί να οδηγήσει στις εξής διαπιστώσεις:

- Το δόγμα, ότι η χωρίς κρατικούς ελέγχους λειτουργία της αγοράς αποδίδει το βέλτιστο αποτέλεσμα για το κοινωνικό σύνολο, κατέρρευσε. Η πίστη, ότι η πληροφορική, η μαζική ενημέρωση, οι χωρίς εμπόδια επικοινωνίες, οι παγκόσμιες επιχειρηματικές διασυνδέσεις δημιούργησαν ένα ανθεκτικό σε οικονομικούς κλυδωνισμούς σύστημα, διαψεύσθηκε.

- Η ιδεολογία της απόλυτης ελευθερίας των επιχειρηματιών στην αγορά έχασε την ηθική νομιμοποίησή της. Τα πρότυπα που ανέδειξαν και επέβαλαν οι Ηνωμένες Πολιτείες έχασαν το κύρος τους. Αλήθειες που είχαν αμφισβητηθεί καθορίζουν και πάλι την πολιτική συζήτηση. Η κρίση μας υπενθύμισε έντονα, ότι η δημοκρατική λειτουργία της κοινωνίας προϋποθέτει σε όλους τους τομείς αντιεξουσίες και ελέγχους, ότι η ηθική απαιτεί σεβασμό του άλλου, όρια στην αυθαιρεσία, ευθύνη και λογοδοσία και στις οικονομικές συναλλαγές.
- Η μεταφορά πόρων από την πραγματική οικονομία στον χρηματοπιστωτικό τομέα θέτει φραγμούς στην αντιμετώπιση των προβλημάτων της πραγματικής οικονομίας. Η παραγωγή ενέργειας, η διατροφική επάρκεια, η προστασία του περιβάλλοντος και η βελτίωση της ποιότητας ζωής είναι τομείς που πάσχουν από στέρηση κεφαλαίων. Αυτό πρέπει να αλλάξει.
- Εκείνοι που προκάλεσαν την κρίση επηρεάζουν ακόμη τις πολιτικές αντιμετώπισής της. Η πολιτεία διαθέτει αυτή τη στιγμή μέσα πίεσης απέναντί τους. Οφείλει να τα χρησιμοποιήσει. Να καθορίσει νέους όρους που θα διασφαλίζουν το κοινό συμφέρον και θα αποτρέπουν νέες κρίσεις.
- Η κοινωνικοποίηση των ζημιών, που επιχειρείται από τις επιχειρήσεις που κυριάρχησαν στον χρηματοπιστωτικό τομέα, δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή χωρίς όρους, όρους που να λαμβάνουν υπόψη το αίτημα και την ανάγκη για κοινωνική δικαιοσύνη και για την λογοδοσία των υπευθύνων.
- Οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν αποτελούν πια την οικονομικά κυρίαρχη δύναμη η οποία καθορίζει κατά την κρίση της τη λύση των διεθνών οικονομικών προβλημάτων. Ο σεισμός που συγκλόνισε τις χρηματοπιστωτικές αγορές ανέδειξε τις μεγάλες αδυναμίες τους, τις εξαρτήσεις τους και τις νέες σχέσεις δύναμης που έχουν διαμορφωθεί. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, η Κίνα, η Ρωσία αλλά και αναδυόμενες οικονομίες όπως η Ινδία και η Βραζιλία θα συμβάλλουν στη δημιουργία ενός πολυπολικού κόσμου. Χώροι χωρίς ισχυρή κρατική αντιπροσώπευση, όπως η Αφρική, αλλά με πληθυσμούς που υποφέρουν από υποανάπτυξη και φτώχεια θα ζητούν μέρος της ανάπτυξης.
- Η Ευρωπαϊκή Ένωση ανέπτυξε βαθμιαία στη διάρκεια της κρίσης μια δυναμική αντίδραση που οδήγησε στην αποδοχή από τα κράτη μέλη ενός κοινού τρόπου αντιμετώπισής της. Η κρίση ανέδειξε τις αδυναμίες της διακυβερνητικής προσέγγισης των προβλημάτων και την ανάγκη μιας οικονομικής διακυβέρνησης. Η οικονομική διακυβέρνηση που σήμερα δεν είναι αποδεκτή θα επιβληθεί από τα πράγματα είτε μέσα από τους υπάρχοντες θεσμούς είτε με νέους τρόπους συνεργασίας.

Η κρίση δεν επέφερε μια ιδεολογική τομή που ανατρέπει ριζικά την μέχρι τώρα θεώρηση του ρόλου της κρατικής εξουσίας. Ήταν και παραμένει σημαντικός συντελεστής της υπάρχουσας οργάνωσης της κοινωνίας, ακόμη και των αγορών. Οι χρηματοπιστωτικές αγορές αναπτύχθηκαν με τη συγκατάθεση του κράτους. Τα κράτη τις χρησιμοποίησαν για να καλύψουν τις ανάγκες τους σε δανεισμό και επενδύσεις. Οι μεγαλύτεροι δανειστές των ΗΠΑ που κατέχουν αμερικανικά χρεόγραφα είναι κράτη, η Κίνα, η Σαουδική Αραβία, οι χώρες της νοτιοανατολικής Ασίας. Η ιδεολογία που καθοδήγησε τα κράτη στα σχέδια διάσωσης δεν επαγγέλλεται ούτε την κατάργηση του καπιταλισμού ούτε του χρηματοπιστωτικού καπιταλισμού. Οι χρηματοπιστωτικές αγορές θα εξακολουθήσουν να υπάρχουν. Η νέα φάση εξέλιξής τους θα είναι συνέχεια του παρελθόντος τους. Αλλά οι αγορές δεν θα μπορούν πια να νομιμοποιήσουν το αίτημα για πλήρη και ανέλεγκτη ελευθερία που είχαν άλλοτε.

Έθεσαν σε κίνδυνο την όλη οικονομική οργάνωση και ανάγκασαν το κράτος να παρέμβει. Η επιχείρηση διάσωσης το μετέτρεψε από παρατηρητή σε συνυπεύθυνο.

Η οικονομική κρίση είναι και πολιτική λύση. Δεν υπάρχουν οικονομικά βέλτιστες λύσεις χωρίς πολιτικές επιλογές. Επιλογές για τη λειτουργία της κοινωνίας, τις σχέσεις εξουσίας, την ιεράρχηση των προτεραιοτήτων. Η κρίση σηματοδοτεί την έναρξη μιας νέα περιόδου οικονομικών και κοινωνικών πολιτικών.

Η κατάληξη θα προσδιορισθεί από τη στάση των πολιτικών ηγεσιών και τους κοινωνικούς πολιτικούς αγώνες που θα συνοδεύσουν και θα διαμορφώσουν την κρατική παρέμβαση που βρίσκεται σε εξέλιξη. Αυτοί θα κρίνουν αν θα υπάρξει περισσότερη δημοκρατία, ανάπτυξη και κοινωνική δικαιοσύνη. Η κρίση αποτελεί πρόκληση για δράση.